

Українська революція 1917-1921 рр.

Події 1921 року. Ризький мир. Другий Зимовий похід армії УНР.

У жовтні 1920 року, після закінчення польсько-радянської війни, у результаті переговорів з більшовиками, польський уряд визнав Українську соціалістичну Радянську республіку. А вже 18 березня 1921 року, 100 років тому, у м. Рига, було укладено договір з представниками Російської соціалістичної Федеративної Радянської республіки, Української соціалістичної радянської республіки з одного боку та Польщі – з іншого, відомого серед істориків як Ризький мир.

Підписаний у Ризі договір формально закінчив польсько-радянський збройний конфлікт 1919—1920 років та санкціонував поділ українських і білоруських земель між Польщею та Радянською Росією. Цим договором фактично анульовано Варшавський договір 1920 року між Польщею та УНР. В зазначених цією угодою кордонах країни перебували до вересня 1939 року.

Українські історики називають Ризький мир «четвертим поділом України» або «ризьким Андрусово», роблячи наголос на те, що 18 березня 1921 року у Ризі українські землі без згоди на те самих українців були вдруге поділені між Росією та Польщею, а Україна виступила як об'єкт, а не суб'єкт договору. Тим самим Польща визнала УРСР та анулювала Варшавський договір з УНР.

Підписання у 1921 році Ризького пакту вплинуло на подальшу зміну балансу політичних сил та громадських рухів, що вели боротьбу за владу в Україні, а також на хід і завершення Української революції. Польща за цим пактом офіційно відмовлялась від союзу з Українською народною республікою.

Радянська делегація в Ризі шантажувала польську сторону продовженням війни, якщо поляки будуть відстоювати інтереси УНР. Одна із статей договору забороняла перебування на території Польщі всіх антибільшовицьких організацій, включно з урядом УНР. По суті ця стаття робила неможливим подальше існування УНР,

боротьба за яку тривала 4 роки, а державні органи УНР у вигнанні на території Польщі не могли відкрито існувати.

На тлі існуючих протиріч між Симоном Петлюрою та Радою Республіки, катастрофічного становища інтернованої армії УНР – смертності, поганого фінансування та дезертирства питання відкритої боротьби за визволення своїх територій майже було знято. До того ще і країни Антанти відмовлялись визнавати УНР.

В таких умовах керівництву УНР залишалось вести боротьбу за незалежність республіки тільки методами збройних повстань зсередини країни.

Група учасників Другого Зимового походу перед виїздом в Україну в товаристві інтернованих вояків у Каліській таборі – зліва направо: *сидять*: 3-й – полк. Грицько Чижевський, начальник артилерії Повстанчої Армії, 6-й – підполк. Микола Чижевський, 7-й – підполк. Іван Шарабура (розстріляний у Базарі); *стоять у першій ряду*: 1-й – козак Рябинин (загинув); *у другій ряду*: 3-й – підст. Дяченко (загинув), 4-й – підст. В. Аколовський (загинув), 7-й – підхор. Петро Ромашкин.

Ще в січні 1921 року при Головній Команді військ УНР засновано Партизансько-Повстанський Штаб, який готував військову операцію на правобережній Україні. Її мета - не стільки воєнна перемога над більшовиками,

скільки підбурення до повномасштабного спротиву людей (переважно селян), які змогли б долучитися до повстання.

Восени 1921 року відбулась остання спроба збройним шляхом здобути для України незалежність. У жовтні 1921 року почалася організація Повстанської Армії. І вже в листопаді того ж року українське військо трьома групами загальною чисельністю 1,5 тисячі, які склались з інтернованих вояків та добровольців здійснили рейд на Правобережну Україну. Найбільш чисельна та головна - Волинська група, якою командував сам генерал Юрко Тютюнник.

Друга - Подільська, нею командував підполковник Михайло Палій-Сидорянський, який у 1920 році командував полком у 4-1 Київській Стрілецькій дивізії; Третя група, - найменша, формувалася на теренах Бессарабії.

Загальне командування Повстанською Армією здійснював Юрій Тютюнник. Усі три групи перейшли радянський кордон у різних місцях. Перші відомості про перехід кордону українськими військами командування правобережного угруповання Червоної армії отримало з Києва опівдні 28 жовтня. Водночас поміж населення розійшлися чутки про численність українських сил і про початок масового антибільшовицького повстання.

Тютюнник Юрій, портрет 1920-х років (За Державність. — Каліш. — 1932. — Ч. 3)

Найменша – Бесарабська група під голуванням Гулий-Гуленка виступила першою з території Румунії, але всі її атаки на позиції червоноармійців були відбиті. Група понесла втрати серед своїх бійців та відступила з території України під натиском більшовицьких загонів .

Подільська група виступила 25 жовтня з Гусятин на Тернопільщині. З важкими боями загін пройшов все Поділля і вийшов у район Бородянки (60 км від Києва). Втративши надію з'єднатись з Волинською групою подільський загін повернувся на захід. 29 листопада 1921 року Подільська група перейшла кордон з Польщею, після чого українських бійців роззброїли польські прикордонники.

04 листопада в рейд вийшла Волинська група. Подолавши опір радянських прикордонників, перетнула польсько-український кордон і пройшла в

Коростенський район та 07 листопада увійшла до Коростеню. Невдовзі українські частини були змушені відступити на Захід. В районі селища Базар (тепер Житомирська обл.) групу оточили частини більшовицької кавалерії Григорія Котовського.

17 листопада 1921 року під селом Малі Міньки, під час запеклого бою, Волинська група повстанців зазнала поразки. З протоколів ЧК стало відомо, що в бою під Базаром вбито понад 400 і взято в полон 536 українських вояків. Після відмови перейти на службу до Червоної армії 359 бійців Повстанської Армії розстріляли. У полон також потрапили 177 офіцерів

командного складу Армії УНР, яких відправили до Києва на допити в катівні ЧК, де їх піддали катуванням. Після відмови перейти на службу до радянської влади усіх українських офіцерів розстріляли.

Тільки невеликий загін із 150 бійців Волинської групи зумів прорвати оточення і перейти польський кордон.

Другий зимовий похід частин Армії УНР або Листопадовий рейд майже не мав шансів на успіх. Ця операція стала більше походом відчаю, яка закінчилась невдачею та стала останньою спробою українських національно-державних сил відкритим військовим шляхом утримати незалежність України в ході національно-визвольних змагань 1917—1921 рр.